

Mýtus o slibu nerozšiřování NATO

Zdeněk Kříž

Obsah prezentace

1. **Výhledy rozšíření**
2. **Jednotlivá kola rozšíření**
3. **Akademická kritika rozšíření**
4. **Údajný slib o nerozšiřování NATO**
5. **Závěrečné poznámky**

Výhledy rozšiřování NATO na počátku 90. let

Rozšiřování NATO – významná součást adaptačního procesu ale 1990/91 o něm NATO neuvažovalo.

Rozšiřování NATO bylo ne samozřejmé!

1990-1991- neochota Západu dávat bezpečnostní garance postkomunistickým státům – západní politici při jednání s Gorbačovem zdůrazňovali, že jsou proti rozšiřování **(Bush, Major, Kohl)**

Ale: při jednání s Moskvou hájí právo Německa a dalších států se rozhodnout o svých spojencích!

Politickým argumentem byla snaha vyvarovat se něčeho, co by v Rusku vyvolalo pocit zesíleného vojenského ohrožení, a tím narušilo americko-ruské partnerství, nezbytné pro úspěšné dovršení procesu START.

NATO připomínalo, že po rozpadu SSSR výrazně pokleslo vojenské nebezpečí především pro SVE.

Upozorňovalo i na neúnosnost obrovských finančních nákladů v době, kdy veřejné mínění všech západoevropských zemí chtělo vidět "mírové dividendy".

V rovině vojenské poukazovalo na propastné rozdíly ve struktuře velení, v logistice, v infrastruktuře, v bojové a morální přípravě, znemožňující jak organizování společných cvičení, tak i případnou dislokaci amerických vojsk na území středoevropských států.

Iniciativa přišla ze SE – Lech Walesa a Václav Havel.

Postupně se mění postoj Clintonovy administrativy v USA. 1995 – Studie NATO o rozšíření – kondicionalita.

Rozšiřování NATO

Přesto tři kola rozšiřování po roce 1990 + 2
individuální vstupy.

3.10. 1990 došlo ke sjednocení Německa, tudíž se
součástí NATO stala i bývalá NDR – **nepočítá se
jako samostatné kolo!**

1. březen 1999 přistoupily Česká republika,
Maďarsko a Polsko

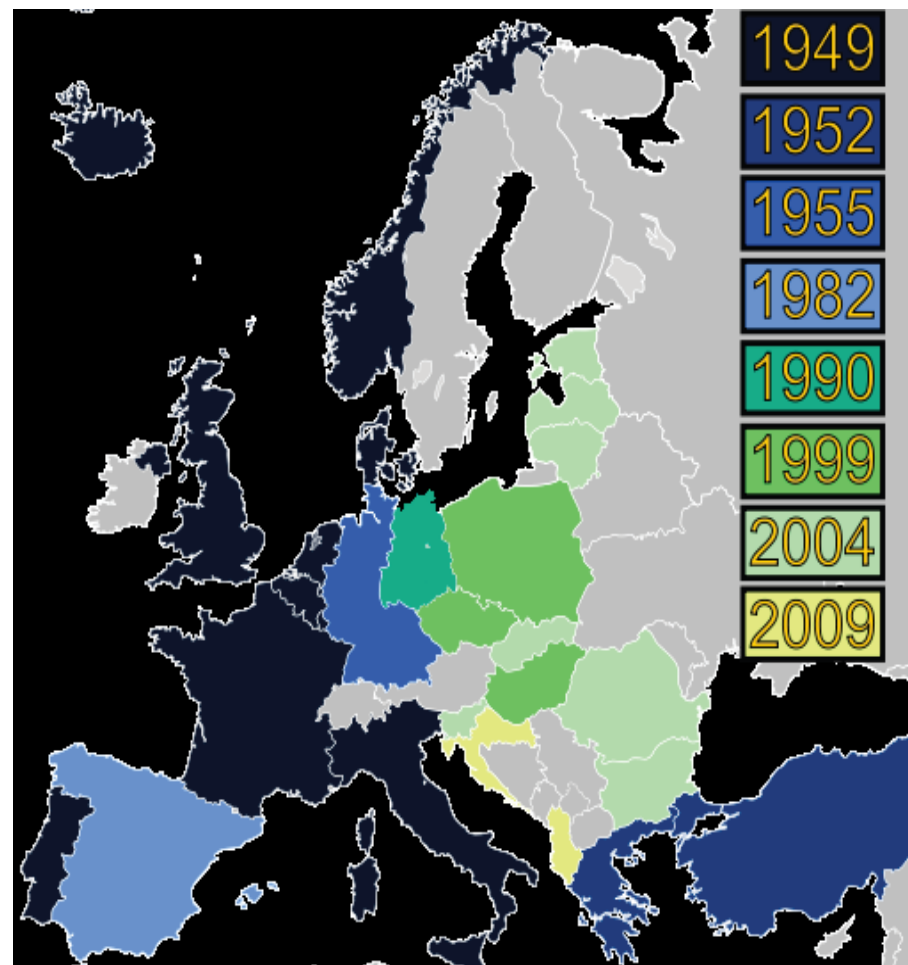
2. březen 2004 zatím největší rozšíření o 7 zemí v
jedné vlně: Bulharsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko,
Rumunsko, Slovensko, Slovinsko

3. Duben 2009 k Alianci se připojila Albánie a
Chorvatsko,

4. Černá Hora vstoupila v roce 2017.

Řecko blokovalo vstup Makedonie (spor o název).

**5. březen 2020 – Severní Makedonie – 30. člen
NATO**

Akademické argumenty proti rozšiřování

George F. Kennan vystupoval proti rozšíření Severoatlantické aliance a označoval tento krok za největší chybu americké zahraniční politiky od skončení studené války, protože se tím ohrozí kooperace s Ruskem.

Kenneth N. Waltz se domníval, že důvody pro rozšíření NATO byly slabé. Dle jeho soudu rozšíření NATO vytvoří v Evropě nové dělicí linie, zhorší vztahy s Ruskem a přispěje ke sblížení Ruska a Číny. Politiku rozšiřování Waltz považoval za nerozumnou, protože vytvářela z Ruska (staro)nového nepřítele.

John Lewis Gaddis kritizoval Clintonovu administrativu za údajné preferování protiruské politiky, která je podobná Versailleskému míru po první světové válce vedoucímu k novému nepřátelství mezi Německem a ostatními evropskými mocnostmi, místo aby se poučila z výsledků Vídeňského kongresu po napoleonských válkách.

Tehdy byla poražená Francie zcela zapojena do systému mezinárodních vztahů. Rozšíření NATO dle jeho soudu mělo vést ke znepřátelení Ruska a posílení antizápadních sil v ruské společnosti.

Slib o nerozšiřování NATO

Rusko – NATO údajně slíbilo nerozšiřování NATO - argument **Vladimira Putina v roce 2007**, rok před ruským vpádem do Gruzie, země uvažující o vstupu do Aliance a po anexi Krymu.

Ruská propaganda tento narativ již dlouho využívá k podpoře svých požadavků vůči Západu, vytváření pocitu viny u západních politiků a poslední léta také k ospravedlnění trvající agrese proti Ukrajině.

Akademická diskuse – část akademiků argumentuje, že jakási ujištění dána byla, a **že na pozadí sovětsko-amerických jednání bylo v náznacích Moskvě ledacos slíbeno.**

Historik Mark Kramer to tvrzení v roce 2009 označil za mýtus (<https://www.csis.org/analysis/twq-myth-no-nato-enlargement-pledge-russia-spring-2009>)

Současné i minulé americké administrativy odmítají, že by takový slib byl kdy dán.

„NATO nikdy neslíbilo, že nepřijme nové členy. Nemohlo a nechtělo – „politika otevřených dveří“ je základním ustanovením Severoatlantické smlouvy z roku 1949,“ - americký ministr zahraničí Antony Blinken.

Problém důkazního břemena – nesou ti, kdo tvrdí, že se něco stalo.

Diplomatické záznamy odtajněné, dobrá pramenná základna.

Kontext slibu o nerozšiřování NATO

O sjednocení Německa se jednalo v roce 1990 mezi USA, SSSR, Velkou Británií, Francií a oběma německými státy. Rozhovory vyústily v podpis smlouvy, která je obecně známá jako smlouva 2+4 v Moskvě z 12. září 1990.

Velká Británie a Francie – zpočátku jasně proti.

Thatcherová opakovaně varovala Bushe, že největší riziko sjednocení Německa by byl kolaps NATO,

Říjen 1990 – sjednocení Německa, 1991 – rozpad VS a SSSR

Původ mýtu – kontext sjednocení Německa.

Výrok amerického ministra zahraniční Jamese Bakera „*not one inch eastward*” (“ani o píd’ na východ”), který byl opakovaně pronesen na jednáních s Gorbačovem 9. února 1990.

James Baker podle záznamu z konverzace řekl

„Věříme, že konzultace ve formátu dva plus čtyři by měly zajistit, že sjednocení Německa nepovede k rozšíření vojenské organizace NATO na východ. Toto jsou naše myšlenky. Možná se dá najít lepší cesta. V tuto chvíli nemáme souhlas Německa pro tento přístup. Vysvětlil jsem jen Genscherovi a on řekl jen to, že se nad ním zamyslí. Ted’ s tímto přístupem seznamuji vás. Znovu říkám, že možná lze přijít s něčím výrazně lepším, ale zatím se nám to nepovedlo.“

<https://nsarchive.gwu.edu/document/16117-document-06-record-conversation-between>

O čem se přemýšlelo?

Dobový kontext existence VS a SSSR – že se obojí v roce 1991 rozpadne nebylo nijak předurčené.

Eduard Ševardnadze - představa, že by se Sovětský svaz a Varšavská smlouva rozpadly a NATO by přijalo bývalé členy Varšavské smlouvy, byla pro tehdejší protagonisty nepředstavitelná.

Zástupce ředitele CIA Robert Gates v 80. letech prohlásil, že *„neexistuje, aby se SSSR rozpadl ještě za života jeho dětí“*, a v roce 1986 prohlásil, že *„neexistují žádné náznaky, že v SSSR dochází k zásadním změnám“*.

Za rámec řešení „německé otázky“ se snažil tehdy prosazovat bezpečnostní záruky SSSR především spolkový ministr zahraniční Hans Dietrich Genscher.

Projev ministra zahraničí SRN Hanse-Dietricha Genschera 31. ledna 1990 - debatu o sjednocování Německa. Teze: *[pokud Sověti dovolí sjednocení NSR a NDR,] „nebude žádné rozšíření území NATO na východ, tj. k hranicím SSSR.“*

Formulace: *„změny ve východní Evropě nesmí ohrozit Sovětské bezpečnostní zájmy“* a že *„NATO by mělo vyloučit rozšiřování blíže sovětským hranicím“* v dalších projevech v 1. pol. roku 1990.

Přemýšlel, co by bylo, kdyby se Varšavská smlouva rozpadla. Důležité ale je, že jeho myšlenky nebyly vtěleny do žádných mezinárodně-právně závazných závěrů.

Genscher ani Kohl navíc neměli sebemenší mandát slíbit něco jménem NATO a sledovali bezprostřední zájem sjednocení západního a východního Německa.

Co k tomu protagonisté?

Bývalý americký velvyslanec v Moskvě Matlock uvádí, že veškerá jednání roku 1990 se vedla výhradně o statutu Německa, nikoliv střední a východní Evropy. (<http://jackmatlock.com/2014/04/nato-expansion-was-there-a-promise/>)

Gorbačov z roku 2014 - v roce 1990 se otázka rozšiřování NATO vůbec neprojednávala:

„Téma rozšiřování NATO se vůbec nediskutovalo a v těch letech se o něm vůbec nemluvalo. Říkám to s plnou odpovědností. Ani jedna východoevropská země to téma nenastolila, a to ani po zániku Varšavské smlouvy v roce 1991. Ani západní představitelé ji nepředložili. Diskutovalo se o další otázce, kterou jsme nadnesli: zajištění toho, aby vojenské struktury NATO nepostupovaly a aby po sjednocení Německa nebyly na území tehdejší NDR rozmístěny další ozbrojené síly aliance. Bakerův výrok, zmíněný ve vaší otázce, byl učiněn v této souvislosti. Kohl a (německý vicekancléř Hans-Dietrich) Genscher o něm hovořili.“

http://rbth.com/international/2014/10/16/mikhail_gorbachev_i_am_against_all_walls_40673.html

Zároveň se ale cítil dotčený tím, že k rozšíření došlo. Nebraly se v potaz oprávněné ruské bezpečnostní zájmy, jak byl na počátku 90. let ujišťován. **To bylo při jednáních slibováno.**

„Bývalé území NDR bude mít zvláštní vojenský status, který bude brát na zřetel oprávněné bezpečnostní zájmy všech dotčených států, včetně SSSR“ – prezident Bush 24. února 1990

„Americké jednotky zůstanou v Evropě tak dlouho, jak je tu Evropané budou chtít; území bývalé NDR bude mít zvláštní status; Spojené státy Americké budou uznávat oprávněné bezpečnostní zájmy všech stran („United States would recognize the legitimate security interests of all parties“) – prezident Bush telefonicky Gorbačovovi 28. února 1990

Závěr

Neexistuje žádný veřejný mezinárodně právně závazný dokument, který by potvrzoval slib daný SSSR nezšiřovat NATO.

Rusko ani akademičtí zastánci této teze jej nepředložili.

Západ SSSR ujišťoval, že bude brát v ohled jeho legitimní bezpečnostní zájmy. To bylo součástí diskusí o sjednocení Německa i dalších jednání.

V centru zájmu akademické debaty.

Zda to dělal je otázka na jinou diskusi.

Co SRN slíbila SSSR při separátních jednáních o sjednocení je otázkou, na kterou neznáme odpověď.

Existence tajného ujednání je možná ale velmi málo pravděpodobná.

Teze o nerozšiřování NATO není ničím podložená.

Zdroje

<https://dfens-cz.com/obe-casti-historie-jak-to-bylo-se-sliby-a-smlouvami-rusku-o-nerozsirovani-nato/>

https://www.idnes.cz/zpravy/nato/rusko-nato-gorbacov-baker-genscher-nemecko-sovet-bush.A220127_064026_zpr_nato_inc